

Giugaders da chartas

■ **Quest atun hai jau gi la chaschun da visitar a Basilea/Riehen en la Fondation Beyeler maletgs dal grond pictur franzos Paul Cézanne. El ha evidentamain gi considerabla influenza sin picturs moderns, uschia era sin Fernand Léger.** En connex cun questa visita hai jau pensà a mes viadi d'avant intgins onns a Basilea. Jau aveva alura scrit il suandant en mes computer:

Entrond en il tren hai jau chattà in baun per mai. Jau vuleva reflectar in tchet mes plans per Basilea. Avant intgins dis aveva jau vis a la staziun il fegl cun la pictura d'invitaziun «Fernand Léger a Basilea». A chasa era jau naturalmain dà sin quest num sfegliond cudeschs en connex cun auters picturs franzos. Jau n'aveva betg ina relaziun cun quest pictur-artist e ses maletgs technics ed abstracts. Il bigliet cuminà da tren, bus/tram ed entrada avevan intimà mai da viagir a Basilea.

Suenter intginas staziuns vegnan ils bauns occupads pli stedi. Ina dunna sin ils onns dumonda, sch'il plaz visavi saja liber. Ella veva prevì da s'entupar cun sias soras a Turitg. Ina sora abitescha là e l'autra a Berna. Quella da Turitg surprendia las spensas dal di. Duas giadas ad onn s'entaupian ellas. Quai detti in legraivel revair. Ed allura di ella per spass: E sche nus na savain betg pli tge raquintar, dain nus in jass sco pli baud en famiglia. Jau poss dir d'era dar in gieu da chartas da temp en temp. Noss gieu «Troccas» saja conuschent sulettain en ina part dal Grischun. Quest gieu derivia cartaiavel da la Frantscha. Ils nums sin las chartas scrits per franzos. Ed jau sappia d'in pictur franzos che haja era malegià giugaders da chartas.

Il museum d'art ha mussà lez atun (1994) in dumber da maletgs dal pictur franzos Fernand Léger (1881–1955). Igl ha druvà temp da far la runda atras las salas. Sco la gronda exposiziun (motivs dals onns 1911–1924) ha illustrà clermain ha el malegià oravant tut maletgs dominads dal svilup tecnic en il mund civilisà modern. En quest smugl da maschinas ed abstracziun n'eri betg simpel da vegnir da chasa e da chapir ils motivs per in visitader che fa ses pensamentos e sias scuvertas en emprima lingia cun ils egl. Tuttavia intgins maletgs han occupà mai, per exempel «L'escalier», «Les

hommes dans la ville», «L'horloge», «La lecture» e tuttavia «Partie de cartes». Jau sun entrà en il tren vers chasa cun la cuntentientscha d'avair visità questa exposiziun e cun il basegn da returnar a Basilea. Il gieu da Fernand Léger m'aveva fatg in'impresiun anc memia pauc definibla.

Jau ma sun legrà da chattar a chasa en in cudesch da Paul Cézanne (1839–1906) la reproducziun da: «Les joueurs de cartes». Questas picturas (en pleras variaziuns) èn ovras zunt popularas da Cézanne. Ils giugaders èn simpels. Els paran da seser en in chantun dal local

deditgads cumpletmain a lur gieu. Il remartgabel è che tuts portan ina chapelina. La butteglia è d'entuorn ed era la pipa manca betg.

Les joueurs da Paul Cézanne ed ils giugaders da «troccas» èn gliued deditgada a gieus paschavels, entant ch'il maletg da Fernand Léger, vis a Basilea, fascheva ina impresiun blier pli severa tuttavia tar la segunda visita, era sch'el aveva num: partie de cartes. Igl aveva chartas da gieu en il maletg, forsà «troccas» (tarots). Igl è donn ch'i n'aveva betg chartinas da quest maletg per illustrar la situaziun. Questa pictura ha Fernand

Léger creà il temp da guerra. Senza il titel avess jau gi dapli braja da chattar en il maletg ils trais giugaders e las chartas. Els eran talmain encuirassads da chapelinas e membra da metal sco nauschas cartuschas. I sa tracta probabel da schuldada en in zup che fa ir il temp da lungurella cun il gieu da chartas e cun fimar la pipa. En mintga cass chatta l'aspectatur en quest maletg marzial d'armadira la brutalitad e malgastia senza parigl da mintga guerra.

Podà ch'il pictur ha vulì metter nà generals che studegian amez in arsenal plans per pudair manevrar cun ils roboters da schuldada en la proxima attacca. Il senn final d'in maletg è forsà mai d'eruir. Fernand Léger scriva en mintga cas da Verdun ils 14 da december 1916 tranter auter: «... J'avoue (jau conced) que c'est peut-etre là ou j'ai encaissé les plus fortes émotions de ma vie...»

Nus pudain guardar mintgadi en la realitad maletgs guerrils cun la criua brutalitad en differents pajais, per exempel en la Ex-Jugoslovia. Il maletg da Fernand Léger è tut auter ch'in gieu amicabile dad jass ni troccas. Cun sia armatura marziala scurlatta el vi dals fundaments da l'umanitad. Dapi la pictura da Fernand Léger èn pli che 80 onns passads, ma la guerra destruenta furiescha anc adina in pau dapertut. Èsi forsà uschia che tsherts pussents tschaffan si la guerra sco in gieu da chartas?

E vairamain hai jau legì pli tard, numnadamain ils 10 da zercladur 1999, en in artitgel dal «Le Figaro» la seguenta frasa en connex cun la guerra en il Kosovo: «Mais, plus on approche de la fin de la partie, plus le jeu devient difficile».

Toni Berther